

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมืองลับแลได้ชื่อว่าเป็นเมืองที่มีมนต์ขลังแห่งวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมของชาวไทย-ยวนที่เกิดจากการผสมผสานรับเปลี่ยน และถ่ายทอดอมรดกทางศิลปหัตถกรรม ประเพณี และวัฒนธรรม ตลอดจนภูมิปัญญาอันยิ่งใหญ่ที่ได้ส่งต่อผ่านกาลเวลาจากรุ่นสู่รุ่นจนหล่อหลอมรวมเป็นองค์ความรู้ที่ควรค่าแก่การศึกษา และสืบสานต่อยอดพลังแห่งภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมนี้

มรดกทางภูมิปัญญาอย่างหนึ่งที่ชาวเมืองลับแลยังคงจดจำ และภาคภูมิใจกับความวิจิตรของเส้นไหม และผ้าที่บรรจงถักทอด้วยความตั้งใจ มุ่งมั่น ผ่านการเรียนรู้ และถ่ายทอดองค์ความรู้ในการสืบสานมรดกชิ้นสำคัญที่เป็นเสมือนเครื่องหมายบอกความเป็นตัวตนของชาวไทย-ยวนได้เป็นอย่างดี นั่นก็คือ ชิ้นตีนจก ของชาวเมืองลับแล

หัตถกรรมการทอผ้าชิ้นตีนจกของชาวลับแลมีมานานแล้วพร้อมกับการตั้งถิ่นฐานของชาวเมืองลับแล ประเพณีการทอผ้าชิ้นตีนจกนี้ผู้หญิงชาวลับแลได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้มีการถ่ายทอดความรู้ และมรดกทางภูมิปัญญาอันทรงคุณค่าของการทอผ้าชิ้นตีนจกไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชนหมู่บ้านในแถบตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ เรียกได้ว่าเป็นเสมือนต้นกำเนิดของมรดกทางภูมิปัญญาชิ้นเอก เนื่องจากเป็นชุมชนชาวไทยยวนกลุ่มแรกที่ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินในแถบเมืองลับแล ดังที่ได้มีการเล่าสืบต่อกันมาว่า ในปี พ.ศ. ๑๕๑๓ ปฐมกษัตริย์ผู้ครองเมืองลับแล คือ เจ้าฟ้าฮ่ามกุมารขึ้นครองราชย์ก็มีราษฎรอพยพอยู่เพิ่มมากขึ้น พระองค์ก็จัดสรรปันที่อยู่ให้คือ เชื้อสายเชียงแสนตั้งบ้านเรือนอยู่ตั้งแต่บ้านคอกช้าง บ้านคันเกลือ บ้านท้องลับแล (ประพัฒน์ กุสุมานนท์, ๒๕๓๒ : ๒๐-๒๓)

ตามประวัติความเป็นมาของกลุ่มชนเมืองลับแลได้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานในสมัยอยุธยา ราว พ.ศ. ๒๐๐๖ ได้มีการอพยพโยกย้ายของกลุ่มคนชาวไทย-ยวน จากเชียงแสนเข้ามายังท้องถื่นแถบลับแล (กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ๒๕๑๔ : ๕๗)

ในปัจจุบันคนในชุมชนขาดความใส่ใจและความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่น และหลงลืมในอัตลักษณ์ชุมชนของตนเอง กล่าวคือ คนในชุมชนถูกคนจากภายนอกเรียกว่าเป็น “ลาวลับแล” ทำให้ไม่มีความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น พร้อมทั้งไม่มีความรู้ความเข้าใจที่

ถูกต้องเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของตนเอง และภูมิปัญญาของท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิปัญญาของ
ผ้าขึ้นดินจกที่เป็นหลักฐานสำคัญในการแสดงความเป็นอัตลักษณ์ชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงที่มา
วัฒนธรรมประเพณี และชาติพันธุ์ ซึ่งเกี่ยวข้องกับคติ ความเชื่อ ค่านิยม ในรูปสัญลักษณ์ที่เป็น
ลวดลายของผ้าขึ้นดินจก รวมทั้งตำนานและเรื่องเล่าจากผ้าขึ้นดินจก หากไม่มีการฟื้นฟูอัตลักษณ์
ของชุมชนให้คงอยู่ไว้ได้ ก็อาจทำให้ชุมชนเกิดการถูก “กลืน” ทางวัฒนธรรมอาจส่งผลให้ชุมชน
สูญเสียความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองได้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.
๒๕๔๕ ในหมวด ๔ แนวการจัดการศึกษา มาตรา ๒๓ ได้กำหนดให้ผู้เรียนต้องเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับ
ตัวเองและความสัมพันธ์ของตนเองกับสังคม และในมาตราเดียวกันข้อ ๓ ได้กำหนดให้ศึกษา
เกี่ยวกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาไทยและการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญา ในมาตรา
๒๗ ยังได้กำหนดให้สถานศึกษาร่วมกับคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อความเป็นไทย ความเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ การดำรงชีวิต และ
การประกอบอาชีพ ตลอดจนการศึกษาต่อ โดยการนำสภาพปัญหาในชุมชนและสังคม ภูมิปัญญา
ท้องถิ่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์เพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคมและ
ประเทศชาติ จะเห็นได้ว่าการจัดการศึกษาในด้านของการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ภูมิปัญญาทาง
วัฒนธรรม ซึ่งเป็นรากฐานของชุมชน เพื่อให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ เข้าใจ สืบสานวัฒนธรรม
ประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น เลือกใช้ภาษาเพื่อการจรรโลงใจ การอนุรักษ์สืบสานภาษาถิ่นและ
สนองตอบต่อความต้องการของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชน จึงต้องมุ่งเน้นการสร้างเสริม
ศักยภาพ และประสบการณ์ ตลอดจนทักษะความรู้ ความคิด และกระบวนการทางวัฒนธรรมให้กับ
ผู้เรียนในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น ภาษาถิ่น รวมทั้งเรื่องของมรดก
ทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของท้องถิ่น จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต
ภาษาถิ่น และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนและชุมชนเพื่อให้
เกิดการต่อยอดทางวัฒนธรรมอันเป็นรากฐานของการคิด การเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของการ
จัดการศึกษาของระดับชาติ และการดำรงชีวิตของคนในท้องถิ่น

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในมาตรฐานการเรียนรู้พื้นฐานกลุ่มสาระภาษาไทย สาระที่ ๔ หลักการ
ใช้ภาษา ได้กำหนดไว้ใน มาตรฐานที่ ๔.๑ เข้าใจธรรมชาติของภาษา และหลักภาษาไทย การ
เปลี่ยนแปลงของภาษาและพลังของภาษา ภูมิปัญญาทางภาษาและรักษาภาษาไทยไว้เป็นสมบัติของ
ชาติ ต้องเข้าใจลักษณะของคำไทย คำภาษาถิ่น คำภาษาต่างประเทศที่ปรากฏในภาษาไทย สามารถ
อ่านนิทานพื้นบ้าน และตำนานพื้นบ้านในท้องถิ่นอย่างเห็นคุณค่า ดังนั้นการที่ผู้เรียนได้ทำความรู้จัก
เรียนรู้ มีฐานความรู้ รวมทั้งซาบซึ้งและเกิดความตระหนักในมรดกอันทรงคุณค่าของท้องถิ่น ก็จะ

สามารถพัฒนาผู้เรียนให้ก้าวไปสู่โลกแห่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย จนพัฒนาไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม อันจะส่งผลต่อการอนุรักษ์และความภาคภูมิใจในเอกลักษณ์อันดีงามของประเทศชาติต่อไป ซึ่งผ้าชิ้นดินจกเมืองลับแลก็เป็นมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่ายิ่งของชาวลับแลที่เป็นเสมือนเครื่องโยงใย หลอมรวมองค์ความรู้ วิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชุมชน นอกจากนี้ในผ้าชิ้นดินจกเมืองลับแล ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องของความเชื่อ คตินิยม ที่ปรากฏในรูปสัญลักษณ์ของลายผ้าชิ้น ตลอดจนเรื่องเล่า นิทาน ตำนาน หรือวรรณกรรมมุขปาฐะอื่นๆ ที่แฝงเร้นอยู่ในผืนผ้าชิ้น ซึ่งนับว่าองค์ความรู้เหล่านี้ก็จะสูญหายไปกับกาลเวลาดังนั้นในฐานะครูผู้สอนสาระภาษาไทยจึงได้ตระหนัก และเล็งเห็นถึงความสำคัญของหลักการ และปัญหาดังกล่าว ซึ่งหากมีการสืบค้น ศึกษา รวบรวมองค์ความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาต่างๆ ที่ปรากฏในผืนผ้าชิ้น ทั้งในประเด็นของภูมิปัญญาทางภาษา ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม ก็จะสามารถพัฒนาไปสู่องค์ความรู้ของท้องถิ่นที่จะนำมาขยายผลเพื่อพัฒนาผู้เรียน โรงเรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ ต่อไป ทั้งนี้้องค์ความรู้ดังกล่าว หากมีการจัดการที่เป็นระบบผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ก็จะสามารถทำให้ชุมชนเกิดความตระหนัก และรักในภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมประเพณี และอัตลักษณ์ชุมชนของตนเองได้ ซึ่งจะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าหากมีการฟื้นฟูอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านท้องลับแล ผ่านการศึกษา รวบรวม ภูมิปัญญาผ้าชิ้นดินจกเมืองลับแล ก็จะเป็นอีกกระบวนการหนึ่งของการสร้างรากฐานการเรียนรู้ให้กับชุมชน นักเรียน ต่อไปได้

จากการลงพื้นที่ในชุมชน และได้พบปะแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับคนในชุมชน ทั้งผู้นำหมู่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน ปราชญ์ชุมชน ที่ได้ตระหนักถึงปัญหา และต้องการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าชิ้นดินจกร่วมกัน โดยเห็นว่าการวิจัยในหัวข้อ การฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าชิ้นดินจกของชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์นั้น หากมีการวางแผนการวิจัย และปฏิบัติการร่วมกันจากชุมชนเพื่อฟื้นฟู และอนุรักษ์ความเป็นอัตลักษณ์ชุมชนจากภูมิปัญญาในผ้าชิ้นดินจกก็จะสามารถฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชน สร้างความภาคภูมิใจให้ชุมชนเกิดสำนึกรัก และหวงแหนภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของตนเอง เพื่อให้วัฒนธรรมท้องถิ่นอันดีงามอยู่คู่กับชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑) เพื่อศึกษาบริบท ทางสังคม และวัฒนธรรมในชุมชนบ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
- ๒) เพื่อศึกษา รวบรวมภูมิปัญญาในเรื่อง ความเชื่อ ค่านิยม ในรูปสัญลักษณ์ที่เป็นลวดลายของผ้าซิ่นตีนจก และตำนานที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าซิ่นตีนจกของชุมชนบ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
- ๓) เพื่อฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชน จากภูมิปัญญาผ้าซิ่นตีนจก ตามวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้กิจกรรม และกระบวนการของชุมชนบ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์

๑.๓ คำถามหลักการวิจัย

การฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าซิ่นตีนจกของชุมชนบ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัย

มิติวิจัย

- ๑) เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับบริบท ของชุมชนบ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ บริบททางสังคม และบริบททางวัฒนธรรม
- ๒) เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาในเรื่อง คติความเชื่อ ค่านิยม ในรูปสัญลักษณ์ที่เป็นลวดลายของผ้าซิ่นตีนจก และตำนานที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าซิ่นตีนจกของชุมชนบ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
- ๓) เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางการฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนตามวิธีการมีส่วนร่วมโดยใช้กิจกรรม และกระบวนการของชุมชน

มิติพัฒนา

- ๔) เกิดกลุ่มฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าซิ่นตีนจก บ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์
- ๕) ชุมชนสามารถพัฒนาทักษะด้านการคิด การเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างมีส่วนร่วม
- ๖) ชุมชนบ้านท้องถึบแล ตำบลฝายหลวง เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

๑.๕ ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

๑) รวบรวม, ศึกษาข้อมูล และค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๐ สัปดาห์
๒) กิจกรรม และการประชุมชาวบ้าน	๓๐ สัปดาห์
๓) วิเคราะห์ข้อมูล, ประมวลผล, ปรึกษาปัญหา และแก้ไข	๑๒ สัปดาห์
๔) สรุปผลการศึกษา และรวบรวมจัดรูปเล่ม	๔ สัปดาห์

๑.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑) บริบทของชุมชนบ้านท้องลับแลที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา ได้แก่ บริบททางสังคม และบริบททางวัฒนธรรม

๒) ภูมิปัญญาที่ปรากฏจากผ้าชิ้นดินจกทั้งในด้านของ ความเชื่อ ค่านิยม ตำนาน เรื่องเล่าที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้าง และกระตุ้นให้ชุมชนเกิดความรัก และจิตสำนึกร่วมกันในการรับทราบข้อมูลที่ถูกต้องเกี่ยวกับชาติพันธุ์ของตนเองพร้อมทั้งการร่วมกันฟื้นฟูวัฒนธรรมของชุมชน

๓) การฟื้นฟูอัตลักษณ์ชุมชนจากภูมิปัญญาผ้าชิ้นดินจก โดยใช้กิจกรรม และกระบวนการฟื้นฟูจากชุมชน

๑.๗ นิยามศัพท์เฉพาะในการวิจัย

ภูมิปัญญาผ้าชิ้นดินจก หมายถึง ภูมิปัญญาหรือองค์ความรู้ที่ผ่านการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษในเรื่องของ ความเชื่อ ค่านิยม ในรูปสัญลักษณ์ที่เป็นลวดลายของผ้าชิ้นดินจก และตำนานที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะที่เกี่ยวกับผ้าชิ้นดินจกของชุมชนบ้านท้องลับแล ตำบลฝายหลวง อำเภอลับแล จังหวัดอุตรดิตถ์ ที่แสดงให้เห็นถึงประวัติ และความเป็นมาของชุมชนชาติพันธุ์ไท-ยวน

อัตลักษณ์ของชุมชน หมายถึง ลักษณะเฉพาะถิ่น ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชุมชนที่สืบต่อมาจากบรรพบุรุษในด้านวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ของกลุ่มชนไท-ยวน

การฟื้นฟู หมายถึง การทำให้อัตลักษณ์ของชุมชน ที่เคยสูญหาย หรือถูกละเลย หลงลืม กลับคืนมาดังเดิม จากการสืบค้นภูมิปัญญาผ้าชิ้นดินจกที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือสื่อกลางในการสร้าง และกระตุ้นให้ชุมชนเกิดสำนึก และความต้องการในการรักษาวัฒนธรรมของตนเอง ตามวิธีการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้กิจกรรม และกระบวนการของชุมชน เพื่อเกิดองค์ความรู้และแนวทางการพัฒนาสู่การเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

๑.๘ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

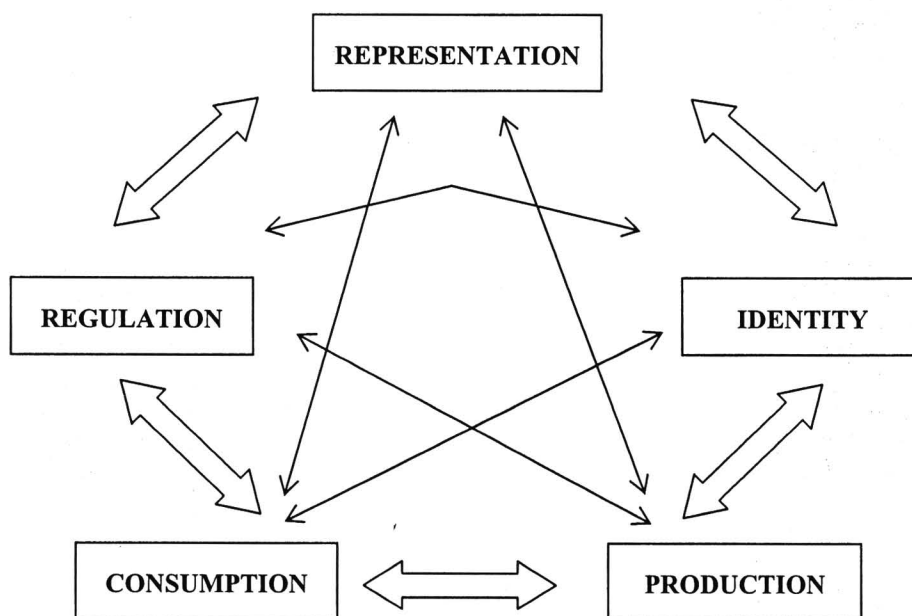
๑) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผ้าขึ้นดินจกลับแล

ทรงพล ศิวานนท์ (๒๕๔๓) พบว่าตำนานทั้งการเกิดเมืองลับแล และ ตำนานสิงหนวัติ ฉบับ ลาธุแบร์ ซึ่งทั้ง ๒ ตำนาน ชี้ให้เห็นว่า กลุ่มชุมชนการทอผ้าขึ้นดินจกในอำเภอลับแล จะประกอบด้วย กลุ่มชนชาวไทยวน และ กลุ่มชนลาว โดยการศึกษาด้านรูปแบบลักษณะลวดลายดั้งเดิม และวิวัฒนาการการทอผ้าขึ้นดินจก พบว่า ลักษณะลวดลายดั้งเดิมและวิวัฒนาการของลวดลายไม่แตกต่างไปจากเดิม และ พบความแตกต่างที่หัวขึ้นที่ทอลวดลายทั้งผืน โดยใช้สีแดง และสีขาว โดยใช้ลายมุกหำ และมุกหกในการทอเท่านั้น ส่วนดินขึ้น นั้นมีลายหลักที่เป็นที่นิยม คือ ลายหงส์ (หงส์ใหญ่, หงส์ทะราม, หงส์น้อย, หงส์เครือ) ลายนก, ลายขอ (ลือขอ, ห้ำขอ, แปะขอ, แปะขอโบราณ), ลายดอกเก็ดละหวา, ลายงูเห่ล้อม หรือลายงูปันสาว ส่วนลายดอกดาวเสด็จ และ ลายดอกดาวดิงส์ นั้น หมดความนิยม และไม่มีผู้สามารถทอได้ ซึ่งปัจจุบันนิยมการทอด้วยเทคนิค ยกหรือ จก ที่ใช้เวลาน้อยกว่าการจก โดยปัจจุบันได้คิดค้นลายใหม่ คือ ลายนาครหาดเสี้ยว ที่เลียนแบบมาจาก จังหวัดสุโขทัย ที่มีสีสันสดใส และเป็นที่ต้องการในตลาดมากกว่า ส่วนลวดลายการทอผ้าขึ้นดินจกในชาวไทยวนและลาวพวน พบว่า ลวดลายในอำเภอลับแล ใช้เทคนิคการจกผ้าเต็มผืนตามแบบของชาวลาว ผสมผสานกับการทอของกลุ่มชาวไทยวนและลาวพวน อีกทั้งลวดลายมุกในตัวขึ้นก็คล้ายกับเมืองพวน ประเทศลาว

๒) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการสร้าง และการฟื้นฟูอัตลักษณ์

ปนัดดา บุญยสาระนัย (๒๕๔๖) ได้ศึกษากระบวนการสร้างภาพลักษณ์ และการปรับตัวของชาวอาข่า พบว่าในช่วงของการพัฒนาที่ผ่านมา ชาวอาข่าในชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่ต้องเผชิญกับภาวะสูญเสียลักษณะทางวัฒนธรรมและตัวตนทางชาติพันธุ์ไป พร้อมทั้ง กับที่ถูกถ่ายทอดภาพความสกปรก ล้าหลัง ทำลายสภาพแวดล้อม และเป็นอันตรายต่อสังคมผ่านสื่อในลักษณะต่างๆ เช่น เพลง ละคร โทรทัศน์ และภาพยนตร์ เป็นต้น พุ่มพวง อภิวงศ์ (๒๕๕๐) ศึกษาวิเคราะห์การใช้ข้อมูลคติชนในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน โดยได้รวบรวมข้อมูลภาคสนามทางคติชนประเภทต่างๆ ของชาวไทลื้อ วิเคราะห์บทบาทของคติชนในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ตลอดจนวิเคราะห์ปัจจัย และบริบททางสังคมที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน ผลการศึกษาพบว่า คติชนประเภทต่างๆ ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก๋น ได้แก่ ตำนานความเชื่อ พิธีกรรม การแสดง การแต่งกาย และหัตถกรรมพื้นบ้าน มีบทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ ชาวไทลื้อได้อาศัยตำนานในการแสดงความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่กลุ่มชาติพันธุ์ไทลื้อมีเหนือกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ใช้ความเชื่อเกี่ยวกับผี เป็นกลไกในการสร้างสำนึกทาง

ชาติพันธุ์ และใช้ความเชื่อทางพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือช่วยยกระดับสถานภาพทางสังคม ชาวไทลื้ออาศัยพิธีกรรมในการสร้างความสืบเนื่อง และความมั่นคงทางวัฒนธรรม ใช้การฟ้อนเจิง ตบมะผาบ และการขับลื้อเป็นเครื่องมือนำเสนอความเป็นกลุ่มชนผู้มีศิลปวัฒนธรรมที่ประณีต ใช้การแต่งกายรูปแบบไทลื้อประยุกต์ช่วงชิงความเป็นผู้ที่เหนือกว่าในเวทีสาธารณะ และใช้งานหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทผ้าทอไทลื้อ เพื่อสื่อถึงการผสมกลมกลืนระหว่างอัตลักษณ์ดั้งเดิมและอัตลักษณ์ประดิษฐ์ และพบว่า นโยบายระดับโรงเรียน ตำบล อำเภอ และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่เป็นบริบททางสังคม และเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทลื้อ บ้านห้วยโก้น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดน่าน และตลาดชาย ริมตานนท์ (๒๕๕๐) กล่าวไว้ว่าอัตลักษณ์นั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นลอยๆ ตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากการสร้างของวัฒนธรรมในช่วงเวลาหนึ่ง และวัฒนธรรมก็เป็นสิ่งก่อสร้างทางสังคม (Social Construct) นอกจากนี้วัฒนธรรมก็ไม่ใช่สิ่งที่หยุดนิ่งหรือตายตัว หากแต่มีรูปแบบเป็นวงจรที่เรียกว่า “วงจรแห่งวัฒนธรรม” (Circuit of Culture) ดังนั้นอัตลักษณ์ทั้งหลายจึงมีกระบวนการถูกผลิต (Produced) ให้เกิดขึ้น สามารถถูกบริโภค (Consumed) และถูกควบคุมจัดการ (Regulated) อยู่ในวัฒนธรรมเหล่านั้น และทั้งนี้ยังมีการสร้างความหมายต่างๆ (Creating Meanings) ผ่านทางระบบต่างๆ ของการสร้างภาพตัวแทน (Symbolic Systems of Representation) ที่เกี่ยวกับตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ ทางอัตลักษณ์อันหลากหลายที่เราเลือกใช้ หรือนำเอามาสร้างเป็นอัตลักษณ์ของเรา

รูป ๑.๑ แสดงวงจรแห่งวัฒนธรรม (Circuit of Culture)

อภิญญา เฟื่องฟูสกุล (๒๕๔๖) กล่าวถึง ประเด็นสำคัญประการหนึ่งของการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมในระบบโลกาภิวัตน์ก็คือ จะต้องไม่มองระบบโลกาภิวัตน์ในแง่ของการแยกเป็นขั้วตรงข้ามหรือ หรือการต่อสู้กับโลกาภิวัตน์จะต้องปฏิเสธโลกาภิวัตน์เสมอไป หากแต่เราต้องมองให้เห็นด้วยว่า พลวัตรของระบบโลกาภิวัตน์นั้นสามารถผลิตพลังด้านตรงข้ามตัวมันออกมาด้วย ซึ่งพลังที่ว่านี้ก็คือพลังของท้องถิ่นนิยมนี้เอง และอธิบายเพิ่มเติมว่า พลังของทั้งสองกระแสเปรียบเสมือนด้านตรงข้ามของเหรียญเดียวกัน นั่นคือ ยิ่งพื้นที่โลกถูกรอบคลุมด้วยพลังโลกาภิวัตน์มากขึ้นเท่าใด การเน้นความเป็นท้องถิ่นก็จะยิ่งปรากฏชัดขึ้นเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการเน้นท้องถิ่นนิยมเพื่อดึงดูดทุน หรือเพื่อเป็นปฏิกริยา และปฏิบัติกับทุนก็ตาม โดยสอดคล้องกับ ผาสุก พงษ์ไพจิตร (๒๕๔๔) ที่กล่าวถึงลักษณะที่ผสมผสานกันอย่างซับซ้อนของขั้วทั้งสองท่านเห็นว่า แม้ว่ากระบวนการโลกาภิวัตน์ จะแผ่ขยายไปในระดับโลก และมีอิทธิพลกว้างขวาง แต่ทว่าอิทธิพลดังกล่าวนั้นก็ไม่สามารถและไม่เท่าเทียมกันหมด ยังมีความลักลั่น ยังมีสิ่งที่ไม่ได้ถูกควบคุมโดยโลกาภิวัตน์ยังคงเป็นท้องถิ่น และยังมีส่วนที่ผสมปนเปกันทั้งท้องถิ่นและโลกาภิวัตน์ ความลักลั่นนี้ที่เปิดช่องว่างให้ผู้คนระดับท้องถิ่นเข้ามาคานโลกาภิวัตน์อยู่ได้ เช่นเดียวกับที่ Thongchai Winichakul (อ้างใน พัฒนา กิตติอาษา, ๒๕๔๖ : ๑๕) ได้อธิบายถึงความโยงใยสัมพันธ์ระหว่างกระแสโลกาภิวัตน์กับกระแสท้องถิ่นวิวัฒน์ว่า ทั้งคู่เป็น "คู่แฝด" ของกันและกัน ซึ่ง เสน่ห์ จามริก (๒๕๔๔: ๔๕) ได้กล่าวว่าการต่อกระแสชุมชนท้องถิ่นที่ว่า เพราะเหตุด้วยการระราน และคุกคามจากกระแสโลกาภิวัตน์กับอำนาจรัฐนี่เองที่เป็นแรงกระตุ้นให้เกิดสำนึกตื่นตัวที่จะเรียนรู้ เพื่อบูรณะฟื้นฟูอัตลักษณ์ และภูมิปัญญาความเป็นอิสระพึ่งตนเอง ของชุมชนท้องถิ่นอันหลากหลาย

๑) เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน

อรุณ แก้วดาปี (๒๕๔๑) ศึกษาเรื่อง “เครือข่ายเพื่อการเรียนรู้: ศึกษากรณีโรงเรียนประถมศึกษา อำเภอขามเฒ่า จังหวัดศรีสะเกษ” พบว่า เครือข่ายนั้นมีปรากฏในทุกองค์กรสำหรับรูปแบบ และกลไกการสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการเรียนรู้ นั้น จำแนกได้ ๒ แบบ คือ แบบที่เป็นทางราชการสนับสนุนให้เกิดขึ้น และแบบที่เกิดเองตามธรรมชาติ โดยชุมชนร่วมกันจัดตั้งเป็นกลุ่มองค์กรขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ไขปัญหาของตนเองและชุมชน สอดคล้องกับ ไพรัตน์ พงงาม (๒๕๔๒) ศึกษาเรื่อง “องค์กรพัฒนาเอกชนภาคอีสานกับการสร้างเครือข่าย: ศึกษากรณีศึกษาเครือข่ายด้านเด็ก” จากผลการศึกษาเครือข่าย อพช. พบว่า โดยพื้นฐานส่วนตัวของกลุ่มคนทำงานภายในเครือข่าย มีความต้องการที่จะพัฒนาเนื้อหาการทำงาน การแลกเปลี่ยนความรู้ตลอดจนการหาแหล่งทุนสนับสนุนการทำงาน โดยเริ่มต้นจากเครือข่ายแนวคิด เครือข่ายกิจกรรม และเครือข่ายสนับสนุน ปัญหาในการสร้างเครือข่าย คือ สมาชิกในเครือข่ายยังขาดจิตสำนึกร่วมกัน ในการที่จะต้องเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในขณะเดียวกัน พร้อมทั้งข้อจำกัดในเรื่องของเวลา และความสามารถ

ของแม่ข่าย รวมทั้งขนาดของการทำงานของเครือข่ายมีพื้นที่มากขึ้นไป และยังพบว่าการเข้าร่วมเครือข่ายเป็นการเข้าร่วมเพียงชั่วคราวเท่านั้น ซึ่งแต่ละองค์กรยังรักษาเอกลักษณ์ และหลักการขององค์กรตัวเองไว้ รวมทั้ง คมพล สุวรรณภู (๒๕๔๔) ศึกษาเรื่อง การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการดูแลสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน พบว่าชาวบ้านมีศักยภาพและทางเลือกหลากหลายในการดูแลสุขภาพ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล, ครอบครัว และชุมชน เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยเล็กๆ น้อยๆ สามารถพึ่งตนเองได้โดยการดูแลกันเองในครัวเรือน หากไม่สามารถรักษาได้ก็พร้อมจะพึ่งพาผู้ชำนาญการในชุมชนหรืออาศัยสถานบริการสาธารณสุขของรัฐใกล้เคียง โดยชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้ทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิม และภูมิปัญญาสมัยใหม่อย่างกลมกลืน โดยไม่ปฏิเสธด้านใดด้านหนึ่งโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ หากมองภาพรวมเชิงระบบพบว่า ชาวบ้านมีทางเลือกหลายทางเลือกที่หลากหลายในการดูแลสุขภาพ ได้แก่ ระบบการดูแลสุขภาพในครัวเรือนและชุมชน ระบบการแพทย์พื้นบ้านท้องถิ่น ระบบการแพทย์แผนไทยและแผนปัจจุบัน สถานบริการสาธารณสุขของรัฐ และระบบการแพทย์ทางเลือกอื่น อย่างไรก็ตาม ปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแสวงหาแนวทางในการดูแลสุขภาพอย่างหลากหลายจะประกอบด้วย ความสามารถในการเรียนรู้เชิงรุก ความสามารถในการปรับตัวอย่างต่อเนื่องและวิธีคิดแบบพึ่งตนเองภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ ชรินทร์ เจริญกุล และคณะ (๒๕๔๔) ศึกษาเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพองค์กรชุมชน โดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสาธารณสุขในท้องถิ่น พบว่าทุกหมู่บ้านในโครงการได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ การพัฒนาหมู่บ้านมีการวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหา กำหนดแนวทางในการแก้ปัญหา ตลอดจนได้มีการกำหนดแผนงานโครงการแก้ปัญหาในลักษณะมีส่วนร่วม โดยได้จัดทำโครงการแก้ปัญหาทั้งสิ้น ๑๐๔ โครงการ แบ่งเป็น ๓ กลุ่ม คือ โครงการกลุ่มที่ ๑ โครงการที่ชุมชนดำเนินการได้เอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการที่เป็นนามธรรม และเกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมระดับบุคคล มีความก้าวหน้าปานกลาง โครงการกลุ่มที่ ๒ โครงการที่ชุมชนต้องดำเนินการร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐมีความก้าวหน้ามาก โดยเฉพาะในแผนงานด้านสาธารณสุขซึ่งสอดคล้องกับแผนงานด้านสุขภาพดีถ้วนหน้า และโครงการกลุ่มที่ ๓ โครงการที่ต้องส่งต่อหรือขอความสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐมีความก้าวหน้าค่อนข้างมาก หลายโครงการได้รับการสนับสนุนเรียบร้อยแล้ว ส่วนที่เหลือบางโครงการอยู่ระหว่างดำเนินการและบางโครงการบรรลุไว้ในแผนฯ ๕ ปี ขององค์การบริหารส่วนตำบล การเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรชุมชนโดยการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสาธารณสุขตามรูปแบบของการวิจัยครั้งนี้ จึงนับได้ว่าประสบความสำเร็จ และมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ พร้อมกันนี้เอกมล อ่อนศรี (๒๕๔๔) ศึกษาเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่ายองค์กรชุมชน” พบว่า

องค์กรที่ร่วมมือกันแบบเครือข่าย เริ่มจากองค์กรนั้นมีการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างกันจนพัฒนาไปเป็นความร่วมมือแบบเครือข่ายได้ เมื่อมีวัตถุประสงค์ที่ชัดเจนขึ้น โดยลักษณะเครือข่ายที่แข็งแกร่งนั้นจะต้องเป็นเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ในหมู่สมาชิกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองต่อความต้องการได้ รวมทั้งการได้รับการยอมรับจากภายนอกด้วย และ จันทนันท์ เหล่าพินนา (๒๕๔๖) ศึกษาเรื่อง ขบวนการสร้างเครือข่ายการพัฒนาองค์กรชุมชนของอำเภอเวียงใหญ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ขบวนการเกิดเครือข่ายขององค์กรชุมชนเกิดขึ้นจากการที่ชุมชนประสบปัญหา พร้อมกับสร้างกระบวนการเรียนรู้ในการแก้ปัญหาให้กับชุมชน มีการเสริมสร้างกระบวนการบริหารองค์กรให้กับชุมชนและผลักดันให้เกิดการเชื่อมโยงกันของกลุ่มต่างๆ เพื่อรวมพลังกันแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการเชื่อมโยงเครือข่ายขององค์กรชุมชนที่ดีนั้นจะต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ จากกันและกันอย่างสม่ำเสมอ และต่อเนื่อง ซึ่งอาจจะใช้วิธีการประชุม และเยี่ยมเยียนสมาชิกเพื่อให้กำลังใจซึ่งกันและกันจะทำให้เกิดความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดและร่วมกันแก้ปัญหาอย่างทันท่วงทีเป็นรูปธรรม อีกทั้ง มนัส ศุภลักษณ์ (๒๕๔๔) ศึกษาเรื่องพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในกิจกรรมธุรกิจเชิงท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ชุมชนบ้านโป่ง ตำบลป่าไผ่ อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชาวบ้านบ้านโป่งมีศักยภาพในด้านทรัพยากรท่องเที่ยวมากทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและด้านวัฒนธรรม ในด้านศักยภาพการบริหารจัดการพบว่าชาวบ้านต้องการและพร้อมในการดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และได้ตั้งชมรมขึ้นเพื่อดำเนินธุรกิจท่องเที่ยวในขณะที่ยังสามารถพัฒนารูปแบบการบริหารการนำเที่ยวและจัดดำเนินการบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง ทางด้านทัศนคติและความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เห็นว่าทรัพยากรท่องเที่ยวต่างๆ ของบ้านโป่ง ส่วนใหญ่อยู่ในเกณฑ์ดีและดีมาก และนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มมีความพึงพอใจสูงต่อการให้บริการด้านต่างๆ ของชมรมฯ ส่วนการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วม (Type of Participation) มีรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ดังนี้ คือ การมีส่วนร่วมแบบประชาชนมีอำนาจ (Empowerment), การมีส่วนร่วมแบบความร่วมมือ (Cooperation), การมีส่วนร่วมแบบได้รับความช่วยเหลือ (Assistentialism) และการมีส่วนร่วมแบบได้รับการเลี้ยงดู (Domestication) โดยเงื่อนไขรูปแบบการมีส่วนร่วมอยู่บนฐานของขีดความสามารถของสมาชิกชมรมฯ ในการร่วมกิจกรรมต่างๆ ด้านผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ ชาวบ้านมีความพึงพอใจมาก จนถึงมากที่สุดต่อผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนของตน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม, ด้านเศรษฐกิจชาวบ้านมีโอกาสสร้างรายได้มากขึ้น, ด้านสังคมชาวบ้านมีความพึงพอใจที่มีโอกาสพบเพื่อนใหม่ และสร้างมิตรภาพกับนักท่องเที่ยวความสัมพันธ์ชุมชนก็ดีขึ้น มีความภูมิใจในคุณค่า และวัฒนธรรมของตนมากขึ้น ในด้านสิ่งแวดล้อมชาวบ้านมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่า และธรรมชาติมากขึ้น บ้านเรือนและบริเวณ

เป็นระเบียบเรียบร้อยและสะอาดขึ้น นอกจากนั้นจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการประชุม และพูดคุยกัน ชาวบ้านทั่วไปพบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศเป็นกิจกรรมที่ดีที่ชาวบ้านยอมรับว่าเป็นคุณประโยชน์แก่ชุมชนบ้านโป่งอย่างแท้จริง และเห็นว่าสามารถนำไปสู่การพัฒนาแบบยั่งยืนได้ สอดคล้องกับ ชัชเวชย์ เจริญวงศ์ (๒๕๔๒) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาอาชีพ และการส่งเสริมการเกษตรของกลุ่มชาวจีนอพยพในเขตตำบลหนองบัว อำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า กลุ่มชาวจีนอพยพมีความพึงพอใจในระดับสูงต่อผลการพัฒนาความจำเป็นขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นอยู่ แหล่งน้ำเพื่ออุปโภคบริโภค แหล่งน้ำเพื่อการเกษตร และการพัฒนาด้านคมนาคมขนส่งแต่ไม่พอใจต่อขนาดพื้นที่ที่ได้รับการจัดสรรและความเหมาะสมของพื้นที่โดยระบุว่าไม่เหมาะสมต่อการประกอบการเกษตร ในส่วนการดำเนินโครงการพัฒนาอาชีพและส่งเสริมการเกษตร กลุ่มชาวจีนอพยพมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโครงการฝึกอบรม และการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ และพิทักษ์ เตชะใจ (๒๕๔๐) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อำเภอแม่ฮาด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า พระสงฆ์มีส่วนร่วมปานกลางในเรื่องการค้นหาค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การดำเนินกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และมีส่วนร่วมระดับน้อยในเรื่องการร่วมวางแผนดำเนินงานอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ การติดตาม และควบคุมการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ และการประเมินผลการดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ รวมทั้ง รังสรรค์ เจริญทอง (๒๕๔๒) ศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชุมชน กรณีศึกษาป่าชุมชนบ้านพัฒนา ตำบลแม่ฮัก อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่าการจัดป่าชุมชนที่มีระดับการจัดการสูงในด้านต่างๆ คือ ด้านองค์การบริหารป่าชุมชนได้แก่ ความเป็นประชาธิปไตยของราษฎร การลงคะแนนเสียง ในด้านแผนการจัดการป่าชุมชนได้แก่ การมีส่วนร่วมของราษฎร ในการเขียนแผนในด้านระเบียบกฎเกณฑ์ได้แก่ การปฏิบัติตามระเบียบหรือกฎเกณฑ์ข้อบังคับ ในด้านการป้องกัน ได้แก่ การร่วมมือของราษฎร ในการทำแนวป้องกันไฟ ในด้านการปลูกและบำรุง ได้แก่ การเพาะชำกล้าไม้โดยราษฎร ในด้านการใช้ประโยชน์จากผลผลิตป่าไม้ ได้แก่ ความร่วมมือในการใช้น้ำของราษฎร และเรวดี ศรีจำเริญ (๒๕๔๔) ศึกษาเรื่อง การดำเนินงานโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์ ด้านการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน ในกรณีศึกษา : บ้านห้วยโป่ง ตำบลบ้านปวง อำเภอทุ่งห้วยช้าง จังหวัดลำพูน พบว่า กิจกรรมชาวบ้านที่เข้าร่วมเป็นประจำ คือ งานประเพณีหมู่บ้าน โดยมีเจ้าหน้าที่รัฐเป็นผู้ชักชวนเข้าร่วมโครงการ เนื่องจากเห็นว่ามีประโยชน์ ในส่วนของการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโครงการพัฒนาชาวเขาเชิงอนุรักษ์จะมีส่วนร่วมระดับบ่อยครั้งในกิจกรรมด้านกฎระเบียบชุมชน และด้านบทบาทของกลุ่มองค์กรในหมู่บ้าน และในการเข้าร่วมประชุมเพื่อรับรู้ข่าวสารสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจน สุรินทร์ ไชยสวัสดิ์ (๒๕๔๑) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

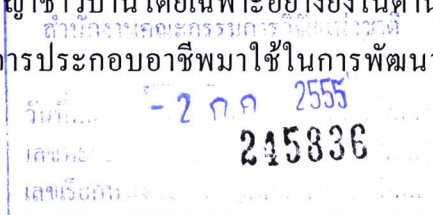
ขุนแปะ หมู่ที่ ๑๒ ตำบลบ้านแปะ อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงในระดับบ่อยครั้ง ๒ ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา และ ขั้นตอนดำเนินการกิจกรรมการเกษตร และมีส่วนร่วมในระดับนานๆ ครั้ง โดยขั้นตอนการวางแผนดำเนินการกิจกรรมการเกษตร และขั้นตอนการติดตามประเมินผล และ แสงมณี หาญภักคีสกุล (๒๕๔๔) ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาสตรีของคณะกรรมการการพัฒนาสตรีใน อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เหตุผลในการเข้ามาเป็นคณะกรรมการการพัฒนาสตรี คือ เพื่อที่จะสามารถได้รับค่าตอบแทนจากการเป็นคณะกรรมการ ส่วนความต้องการเมื่อเข้ามาเป็นคณะกรรมการการพัฒนาสตรี คือ ต้องการนำสิทธิจากตำแหน่งไปสนับสนุนกิจกรรมของตนเองและครอบครัว และความพอใจหลังจากเข้ามาทำหน้าที่คณะกรรมการพัฒนาสตรี คือ ความพอใจในโล่เกียรติยศจากการได้รับการพิจารณาให้เป็นผู้หญิงเก่ง

๔) เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟู และการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

กาญจนา แก้วเทพ (๒๕๔๕) กล่าวว่า เหตุผลที่จะต้องเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นมีอยู่ ๓ ประการ คือ เหตุผลแรก นั้นเป็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นเนื่องจาก ภูมิปัญญาตะวันตก, สมัยใหม่, วิทยาศาสตร์ และทุนนิยม นั้น มีลักษณะเป็นแบบเดียวกัน (Standardized) แต่ทว่าปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับชุมชนไทยกลับมีความหลากหลาย จึงจำเป็นต้องมีภูมิปัญญาหลายๆ แบบมาแก้ปัญหา และโดยที่จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะอยู่ที่ลักษณะเฉพาะถิ่นของมัน (Localized) จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจึงทำให้สามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่หลากหลายแง่มุมได้ และเหตุผลประการที่สองก็คือ ลักษณะความเป็นอิสระ และสร้างสรรค์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น และสุดท้าย คือ ลักษณะแบบองค์รวม (Holistic) ของภูมิปัญญา เช่น มีลักษณะทั้งแบบสาระและบันเทิงควบคู่กันไป หรือมีลักษณะในแบบของการประสานเรื่องราวทางโลก และทางธรรมเข้าด้วยกัน ซึ่ง ศักดิ์ชัย เกียรติธนาสิน (๒๕๔๖) ศึกษาศักยภาพของชาวบ้านชุมชน "บ้านแก้ว" จากการรื้อฟื้นภูมิปัญญาหรือความรู้ในชุมชนมาปรับประสานและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งในเรื่องของความรู้เรื่องแหล่งดิน การปั้น การทำ นํ้ายาเคลือบเครื่องปั้นดินเผา และการเผา ซึ่งการใช้ความรู้ชาวบ้านดังกล่าวยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชาวบ้าน และชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านปฏิบัติการทางภูมิปัญญาหรือการสร้างความรู้ท้องถิ่นที่มีการปรับปรนและต่อรองให้เข้ากับบริบทสังคมแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยสอดคล้องกับ นันทน์ภัส ศรีเชตต์ (๒๕๔๖) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในกลุ่มโรงเรียนยังเมิน สำนักงานการประถมศึกษาอำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า โรงเรียนมีการจัดตั้งคณะกรรมการการสำรวจข้อมูลชุมชนก่อนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น และนำข้อมูลมาจัดทำทำเนียบบุคลากร ภูมิปัญญาชาวบ้าน มีการนำเอาบุคลากรภูมิปัญญาชาวบ้าน

เข้าร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในรายวิชาอาชีพ เช่น วิชาช่างจักสาน ช่างเกษตร ช่างทอผ้า รวมทั้ง กิตติศ ศิริสูตร (อ๋างใน นันทน์ภัส ศิริเขตต์, ๒๕๔๖ : ๒๕) ได้ศึกษาเรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรระดับท้องถิ่นตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช ๒๕๒๑ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๓) ในโรงเรียนร่วมพัฒนาการใช้หลักสูตร สังกัดสำนักงานการศึกษาประถมศึกษาจังหวัดสุพรรณบุรี พบว่า ศึกษานิเทศก์อำเภอ และผู้บริหารโรงเรียนส่วนใหญ่ สนับสนุนส่งเสริมให้ครูผู้สอนศึกษา และนำภูมิปัญญาชาวบ้านในเรื่องคติ ความคิด ความเชื่อ ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี และการประกอบอาชีพของท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ในลักษณะของการปรับกิจกรรมการเรียนการสอน โดยการเชิญเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้านที่เป็นช่างฝีมือ ช่างเทคนิคชาวบ้าน และนิมนต์พระสงฆ์มามีส่วนร่วมในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น นอกจากนี้ วรรณิการ์ ปัญสงเสริม (๒๕๔๑) ศึกษาเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนวิชางานประดิษฐ์ เรื่อง การประดิษฐ์ของใช้ตามทักษะกระบวนการ ๕ ชั้น สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โดยศึกษาจากกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ โรงเรียนบ้านวังมน สังกัดสำนักงานการศึกษาอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีพฤติกรรมเป็นไปตามทักษะกระบวนการ ๕ ชั้น และส่วนใหญ่ขาดการนำเอาภูมิปัญญา และผู้ทรงภูมิปัญญาที่อยู่ในท้องถิ่นมาร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และหทัยา เจิมศักดิ์ (๒๕๓๘) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องหัตถกรรมในท้องถิ่น ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๕ อำเภอหางดง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า โรงเรียนต้องการให้มีการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เกี่ยวกับหัตถกรรมเพื่อแก้ปัญหาที่มีการละเลยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้คนรุ่นใหม่ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตหันตัวเองไปประกอบอาชีพที่อยู่นอกชุมชน รวมทั้ง รุจพร ประชาเดชสุวัฒน์ (๒๕๓๘) ศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาเพลงพื้นบ้าน : กรณีศึกษาเปรียบเทียบล้านนากับสิบสองปันนา เป็นการศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับเพลง และดนตรีพื้นบ้านของชาวล้านนากับสิบสองปันนาในแง่ของการเปรียบเทียบหาความคล้ายคลึง และความแตกต่างจากการศึกษา พบว่า ลักษณะของเพลง และดนตรีพื้นบ้านของทั้งสองพื้นที่มีความคล้ายคลึงหรือแทบจะกล่าวได้ว่าไม่มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ เพลงพื้นบ้านของทั้งสองมีลักษณะ และบริบทในการเป็นเครื่องมือหล่อหลอมสังคม ได้แก่ การขอ และการขบถ ซึ่งมีความหมายในด้านการอบรมสั่งสอน จัดเถลาคันในสังคม นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับเทิดทูนสังคม และมีบทบาทเชื่อมความสัมพันธ์ของคนหนุ่มสาวในประเพณีการแ้วสาว โดย นิธยา บุตรศรี (๒๕๔๒) ศึกษาเรื่อง การนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของโรงเรียนต้นแบบการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น สังกัดสำนักงานการศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี พบว่าครูผู้สอนส่วนใหญ่มีการนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้าน ศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี และด้านการประกอบอาชีพมาใช้ในการพัฒนา

หลักสูตรท้องถิ่น โดยมีการปรับรายละเอียดของเนื้อหาที่ใช้สอน โดยครูผู้สอนดำเนินการด้วยการนำเอาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านจากประสบการณ์เดิมของตนมากำหนดรายละเอียดของเนื้อหาวิชาและดำเนินการสอนเอง และครุณี ศรีตระกูล (๒๕๓๘) ศึกษาเรื่องการพัฒนาหน่วยการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต โดยเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นพบว่าความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมของนักเรียนหลังจากการใช้หน่วยการสอนมีค่าเฉลี่ยสูงกว่าก่อนการใช้หน่วยการสอนและสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ๖๐/๖๐ นักเรียนมีพฤติกรรมการเรียนอยู่ในระดับดีเป็นส่วนมากรวมทั้ง ชูสิทธิ์ ชูชาติ (๒๕๓๘) ได้ศึกษาเรื่อง การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่า และระบบนิเวศน์เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งของประเทศไทย พบว่า พื้นที่ในเขตภาคเหนือตอนบนมีพื้นที่ป่ามากที่สุดในประเทศไทย จากการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในรูปแบบของความเชื่อ พิธีกรรม กฎข้อบังคับ และการลงโทษต่อผู้ฝ่าฝืน บุกรุก ทำให้ป่าไม้ในภาคเหนือตอนบนมีพื้นที่ป่าไม้มากที่สุด โดยเฉพาะเขตจังหวัดที่มีกระเหรี่ยง ลัวะ อาศัยอยู่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๔-๒๕๓๖

จะเห็นได้ว่าการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาศักยภาพของชุมชน และท้องถิ่น ตลอดจนการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ยั่งยืนให้กับผู้เรียน ชุมชน สังคม ล้วนแต่เป็นกลวิธีสำคัญที่นอกจากจะเป็นส่วนสำคัญในการร่วมกันรักษา สืบสาน มรดกทางภูมิปัญญาของไทยแล้ว ยังคงเป็นการร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนแห่งการพัฒนา และการเรียนรู้อย่างยั่งยืน อันจะส่งผลดีต่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้